

Биљана Андоновска

Станислава Бараћ

Ре/визија: часописи као агенси књижевности и културе

Изложбом *Ре/визија: часописи као агенси књижевности и културе*, одржаном у новембру 2012. у холу Народне библиотеке Србије, Институт за књижевност и уметност у Београду, уз подршку Центра за промоцију науке, обележио је пола века рада и 42 године постојања истраживачког пројекта специјализованог за проучавање књижевне периодике.

Приказујући динамику часописног деловања од 18. до краја 20. века, и паралелно са тим селективне резултате истраживања на пројекту, аутори изложбе – Весна Матовић, Биљана Андоновска, Станислава Бараћ, Драгана Грбић и Милан Миљковић – настојали су да скрену пажњу нових генерација и шире јавности на ово плодно, интердисциплинарно научно поље. Уз визуелно атрактиван и методолошки савремен приступ, изложба је омогућила да се српска књижевност сагледа у сложеним међуодносима са ширим друштвеним и културним процесима, у регионалној разумејености и међународној динамици, уз скретање пажње на разноврсне облике часописне културе: политичку и сатричну штампу, дечје листове, женску периодику, илустроване магazine, авангардне експерименте са часописном формом, све до актуелних питања дигитализације културне баштине и часописа у електронском и интернетском окружењу. Изложбу је пратио циклус предавања намењен широј публици и округли сто посвећен стручним питањима проучавања периодике.

Када је реч о женској периодичности, сам назив је овом приликом објединио различите медијске појаве: алманахе које су, готово инцидентно, уређивале жене (најранији случај је *Талија* Јулијане Радивојевић за 1829, уједно и комплетно ауторски), гласила која су програмски била намењена женама (од појединачних годишта забавника и календара – најстарији је Михаљевићев за 1807 – преко деветнаестовековних саветодавних листова до савремених илустрованих магазина) и гласила која су, сада већ са феминистичких позиција, жене уређивале и исписивале за женску читалачку публику. Поред тога што је допринела разбијању „стрепње од ауторства“ и постизању виших домета књижевности коју пишу жене, ова периодика је најнепосредније учествовала у образовању женске читалачке публике, а затим и њене политичке самосвести.

После раних Доситејевих идеја, феминистички еманципаторски дискурси у српској јавности јављају се први пут 60-их година 19. века у склопу социјалистичких идеја Светозара Марковића, у гласилима Уједињене омладине српске, и управо се она могу сматрати претечама каснијих феминистичких гласила у 20. веку. *Матица* и *Млада Србадија*, али и забавно-поучни *Јавор*, у свом третману тзв. женског питања далеко више кореспондирају са двадесетовековним гласилима *Женски покрет*, *Југословенска жена* и *Жена данас* него што то чине женама намењени деветнаестовековни листови *Воспитатељ женски*, *Српкиња*, *Посестрима*, *Домаћица* и *Женски свет*. Феминистички дискурси постепено су образовали једну нову контрајавност, која је као потпуно аутономна „дискурзивна арена“ остварена тек у периоду између два светска рата у Краљевини СХС, касније Југославији.

Албум *Српкиња* (1913) заузима место граничника између два „доба“ српске феминистичке (контра)јавности: по апсолутној доминацији женског ауторства, критици патријархата и несвакидашњем покушају аутоканонизације, овај периодик најављује двадесетовековну аутономију феминистичког дискурса, док хибридна женског и националног питања задржава овај алманах у „дугом“ 19. веку. Сличну позицију заузима и новосадски часопис *Жена* (1911–1922) Милице Томић. Илустровани модни магазини са еманципаторским тенденцијама (*Жена и свет* 1925–1941, *Женски свет* 1930–1934), који имају најранијег претечу у *Магазину за художество, књижевство и моду* (1838) а непосредне узор у актуелној европској штампи истог типа, делују двосмислено, удовољавајући и грађанској, патријархалној идеологији женствености и идеалу независне, модерне жене.

Како је женска периодика била на маргини интересовања политичких и других моћника, званична цензура мање је утицала на њу. Утолико је аутоцензура уредника и уредница била јасан показатељ и оријентације часописа и степена слободе и родне освешћености.

Током скоро два века постојања женске периодике на српском језику дошло је, с једне стране, до извесне еволуције, која се кретала од доминације часописа намењених женама који раде на репродуковању традиционалне улоге жене (супруга, мајка, домаћица и чуварка поретка), преко деловања прелазних периодика, до појаве феминистичких часописа. С друге стране, линија еволуције се указује испрекиданом и противречном када се узме у обзир чињеница да *Женски покрет* (1920–1938), први

српски и југословенски независно феминистички и теоријско-феминистички часопис, тек после више од пола века добија наследнице у савременим часописима *ProFemina* (1995), (*Ženske studije*) *Genero* (1995) и *Књиженство* (2011).

